

2019

МІГРАЦІЯ В УКРАЇНІ

ЦИФРИ І ФАКТИ

ЗМІСТ

Вступ	3
I. Основні статистичні дані про Україну	3
1.1. Економіка та добробут населення	3
1.2. Демографія	4
II. Внутрішня міграція	5
2.1. Характеристики внутрішніх переміщень	5
2.2. Внутрішньо переміщені особи	6
III. Міграція з України	7
3.1. Зростання міжнародної мобільності населення	7
3.2. Трудова міграція	7
3.3. Освітня міграція	9
3.4. Шукачі притулку	9
3.5. Еміграція та українська діаспора	10
IV. Міграція та розвиток	11
4.1. Вплив міграції на Україну	11
4.2. Перекази мігрантів в Україну	11
V. Міграція до України	12
VI. Неврегульована міграція	13
VII. Торгівля людьми	14
VIII. Управління міграцією	15
IX. Міграційна статистика	17

Обмеження відповідальності: Факти та погляди у цій публікації подані виключно з інформаційною метою та не обов'язково відображають позицію МОМ чи її країн-членів. МОМ не несе відповідальності за точність та надійність наведених фактів, оцінок, заяв та іншої інформації.

Упорядник – Головний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень Олена Малиновська

© Усі права захищено, МОМ (2019 р.)

ВСТУП

На розвиток сучасних міграційних процесів в Україні впливають кілька важливих чинників, серед яких анексія Криму та конфлікт на сході України й обумовлена ними економічна криза; започаткування важливих реформ, які, однак, виявилися недостатньо рішучими та послідовними; просування шляхом європейської та євроатлантичної інтеграції, зокрема набуття у червні 2017 р. безвізового режиму з ЄС; міграційний досвід та розгалужені міграційні мережі, що сформувалися в результаті багаторічної активної участі українців у трудових міграціях за кордон.

Завдяки певному поліпшенню економічної ситуації в 2016–2018 роках та адаптації суспільства до кризових умов, обсяги зовнішньої міграції українців стабілізувалися, проте залишаються значними. Водночас привабливість країни для іммігрантів є невисокою. На тлі несприятливих демографічних тенденцій вплив населення може перетворитися на гальмівний чинник економічного розвитку. Відставання України за рівнем добробуту від сусідніх країн у середньостроковій перспективі зберігатиметься. Отже, зовнішня міграція продовжуватиметься, а в разі активізації воєнних дій на сході країни та дестабілізації внутрішньої ситуації міграція може зрости.

I. ОСНОВНІ СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ПРО УКРАЇНУ

603,5 тис. км²
площа

41,9 млн населення (наявне) на 1 жовтня 2019 року (без урахування анексованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополя).

53,7% жінки **46,3%** чоловіки

71,1% міське населення

71,76 років очікувана тривалість життя при народженні (2018 р.)

76,72 років **66,89** років

99,97% рівень письменності населення (15+ років)

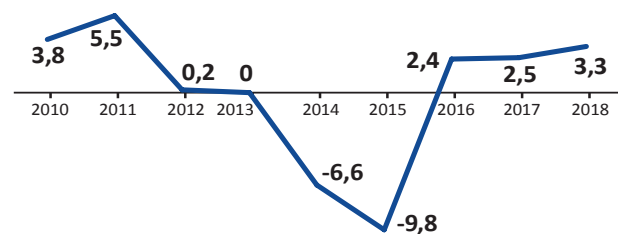

0,751 індекс людського розвитку (88-е місце серед 189 країн світу за даними 2017 р.)

0,701 індекс людського розвитку з урахуванням нерівності – (69-е місце серед 151 країни світу за даними 2017 р.)

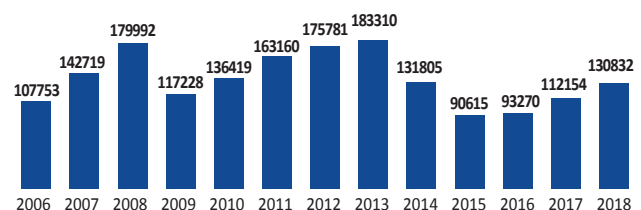
Рис. 1. Реальний ВВП України в 2010–2018 рр., зміни в процентах до попереднього року

Джерело: Світовий банк, data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2018&locations=UA&start=2010

Зростання ВВП забезпечили передусім внутрішня торгівля та будівництво, а також аграрний сектор. Водночас зростання промислового виробництва після значного скорочення (на 13,1% в 2015 р.) відновлюється вкрай повільно (0,4% в 2017 р., 1,6% в 2018 р.). Обсяг ВВП країни все ще не досяг рівня 2013 р. (Рис. 2).

Рис. 2. ВВП України в млн доларів США

Джерело: Мінінфін, <https://index.minfin.com.ua/economy/gdp/>

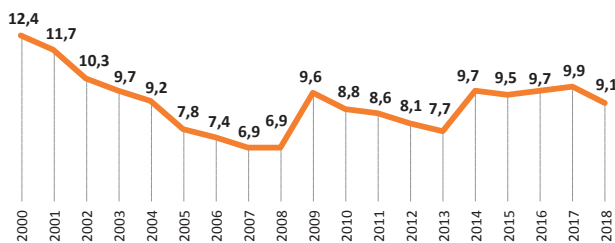
1.1. Економіка та добробут населення

Після обумовленої анексією Криму та конфліктом на сході України кризи 2014–2015 років економіка країни поступово відновлюється (Рис. 1).

Розвиток економіки стримує надмірна залежність від експорту, нестача інвестицій, низька продуктивність. Зберігаються перешкоди для підприємництва. У рейтингу Світового банку Doing Business у 2018 р. Україна посіла 71-е місце, що набагато нижче від рівня таких провідних країн Центрально-Східної Європи як Росія (31-е місце), Польща (33-е місце), Чехія (35-е місце).

На тлі відновлення економіки спостерігається позитивна динаміка на ринку праці. Зросла кількість зайнятих, безробіття скорочується (Рис. 3), у т.ч. серед молоді. Попри це безробітними все ще залишаються майже 1,6 млн українців.

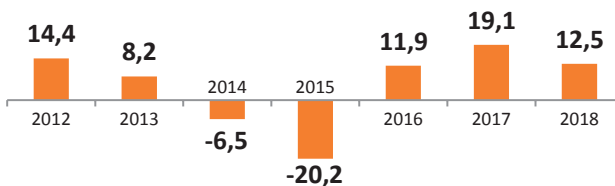
Рис. 3. Рівень безробіття (за методологією МОП)

Джерело: Держстат, http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/rp/rp_reg/reg_u/arh_rbn_u.htm

Покращання ситуації привело до підвищення доходів населення. Реальна заробітна плата, рівень якої в умовах розгортання конфлікту на сході країни різко впав, поступово зростає (Рис. 4).

Рис. 4. Динаміка середньомісячної реальної заробітної плати в 2010–2018 рр. у процентах до попереднього року

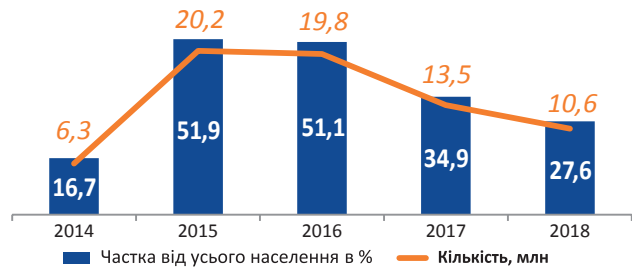
Джерело: Держстат, http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/gdn/tznr/tznr_u/tznr_u_bez.htm

Водночас середня зарплата в Україні залишається однією з найнижчих в Європі (10 687 грн, або приблизно 396 євро, у вересні 2019). Зберігається значна диференціація оплати праці за видами економічної діяльності та за регіонами. Тому для великої частки працюючих зростання зарплат не є достатнім. Крім того, хоча процеси інфляції стабілізувалися (індекс

інфляції, який в 2015 р. становив 43,3%, в 2018 р. впав до 9,8%, а за 10 місяців 2019 р. становив 4,3%), для населення з низькими доходами зростання зарплат частково нівелюється зростанням цін.

Якщо в 2015–2016 рр. доходи, нижчі від фактичного прожиткового рівня, отримували більше половини українців, то в 2018 р. – 27,6%. Водночас за межею бідності залишаються понад 10 млн громадян (Рис. 5).

Рис. 5. Населення з середньодушовим щомісячним доходом, нижчим від фактичного прожиткового мінімуму

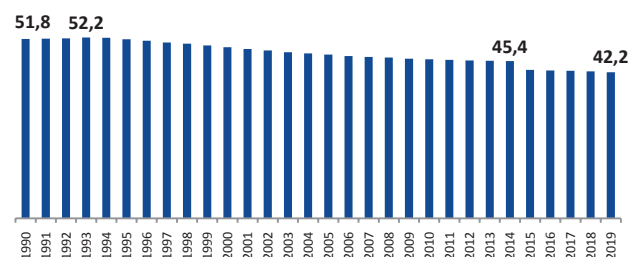

Джерело: Держстат, http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/duf2010_u.htm

1.2. Демографія

Кількість населення України, що у 1993 р. становила 52 млн осіб, скорочується (Рис. 6), в основному в результаті низької народжуваності (сумарний коефіцієнт народжуваності менший від 1,4 на жінку). Переважання кількості померлих над числом живонароджених зростає з 2013 р. і в 2018 р. сягнуло 251,78 тис. (2013 р. – 158,7 тис., 2014 р. – 166,8 тис., 2015 р. – 183 тис., 2016 р. – 186,6 тис., 2017 р. – 210,1 тис.).

Рис. 6. Населення України в 1990–2019 рр. на 1 січня відповідного року, млн

(2002 р. – за результатами перепису 2001 р., 2014–2019 рр. – без урахування території Криму та неконтрольованих Урядом районів Донбасу)

Джерело: Держстат, <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Зменшення кількості населення супроводжується його старінням. Медіанний вік населення, що становив у 1990 р. 35 років, у 2000 р. – 37,7 років, у 2010 р. – 39,3 років, на 1 січня 2019 р. сягнув 41,1 року. Частка осіб старших від працездатного віку (65+ років) у структурі демографічного навантаження зростає та станом на 1 січня 2019 року становить 16,7%, переважаючи частку дітей, яка становить 15,5% (Рис. 7).

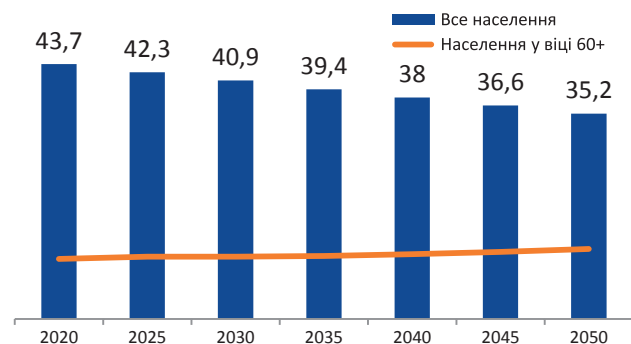
Рис. 7. Розподіл населення за віковими групами (%)

Джерело: Демографічний щорічник населення України за 2018 рік, http://database.ukrcensus.gov.ua/PXWEB2007/ukr/publ_new1/2019/publ2019.asp

За прогнозом, до 2050 р. населення України скоротиться до 35,2 млн, а частка осіб, старших від 60 років, становитиме у 2050 р. 34% (Рис. 8).

Рис. 8. Прогноз чисельності населення України за даними 2019 р. (вся територія), млн осіб

Джерело: World Population Prospects – United Nations Population Division, <https://population.un.org/wpp/Download/Probabilistic/Population/>

II. ВНУТРІШНЯ МІГРАЦІЯ

2.1. Характеристики внутрішніх переміщень

За даними Державної служби статистики України, щорічно населений пункт проживання змінюють понад пів мільйона українців. Ця цифра, однак, базується на інформації органів реєстрації й охоплює лише ті переїзди, при яких особи реєстрували зміну місця свого проживання. Водночас, за даними соціологів, щонайменше 12% дорослих українців¹, а за деякими оцінками у великих містах від 15 до 30%², проживають не в тому місці, де вони зареєстровані. Таким чином, внутрішня міграція є набагато активнішою, ніж це можна простежити статистично.

Вона спрямована передусім до міст. Продовжується знелюднення віддалених сільських місцевостей. У 2001–2019 з карти України щорічно зникали в се-

редньому по 19 сіл (в 1990-х роках – в середньому по 11 сіл на рік). Сільське населення скорочується головним чином за рахунок трудової та освітньої міграції молоді.

Водночас зростає частка міського населення. За переписом 1989 р., у містах проживали 66,7% українців, за переписом 2001 р. – 67,2%, станом на 1 січня 2019 р. – 71,1%. Традиційно додатний міграційний баланс має столиця Київ, а також області, де розташовані найбільші міста України – Дніпро, Харків, Одеса, Львів. Тут розташовані провідні навчальні заклади, куди прямує на навчання молодь, вищими є попит на робочу силу та заробітки.

Зростання кількості населення столиці за рахунок внутрішніх мігрантів загальмувалося, водночас у Київській області воно прискорилося за рахунок масового житлового будівництва в містах-супутниках, де житло є суттєво дешевшим. У 2018 р. міграційний приріст Києва становив 13,9 тис. осіб, тоді як Київської області – 27,1 тис., тобто майже вдвічі більше. За 8 місяців 2019 р. міграційний приріст Києва був меншим від приросту по Київській області вже в дев'ять разів (2 тис. проти 17,9 тис.). Водночас майже 30% насе-

1 Система реєстрації місця проживання в Україні: її вплив на реалізацію прав та життєвих інтересів людини. Результати соціологічного дослідження. – К., Аналітичний центр CEDOS, 2018.

2 Внутрішня міграція: куди їдуть українці в пошуках кращого життя, <https://ukr.segodnya.ua/economics/enews/vnutrennyaya-migraciya-kuda-edut-ukraincy-v-poiskah-luchshey-zhizni-1118542.html>

лення Київської області, або приблизно пів мільйона працівників, щодня прямує на роботу до столиці³. Активною маятниковою міграцією є також і в агломераціях інших великих міст.

За даними соціологічного моніторингу, який щорічно проводиться Інститутом соціології Національної академії наук України, серед тих українців, які працюють, у 2018 р. кожен п'ятий мав роботу в іншому населеному пункті України. Частка таких осіб зростає, у 2013 р. вона становила 16,3%. Натомість частка працюючих за місцем проживання зменшується. Частіше працюють на виїзді мешканці західного регіону країни – 17,8%, а також мешканці сіл – 20,7%⁴.

2.2. Внутрішньо переміщені особи

Анексія Криму та конфлікт на сході України призвели до численних вимушених переміщень населення, особливо активних у перші роки конфлікту. Від 2017 р. процеси переселення з невідконтрольних урядові України територій дещо стабілізувалися, а кількість ВПО становила близько 1,5 млн осіб

з невеликими коливаннями. Станом на жовтень 2019 р. на обліку в органах соціального захисту перебували 1,4 млн ВПО.

Більшість із них розміщені в Донецькій (до пів мільйона) та Луганській (до 300 тис.) областях і м. Києві та Київській області (до 200 тис. разом). Численними є ВПО також у Харківській, Дніпропетровській, Запорізькій областях (Рис. 9).

За даними Національної системи моніторингу ситуації з ВПО⁵, середньодушовий дохід у домогосподарствах ВПО є на третину нижчим за середній по Україні, він також є нижчим від фактичного прожиткового мінімуму, що розраховується Міністерством соціальної політики, тому значна частина переселенців змушена покладатися на державну підтримку. Найгострішою проблемою ВПО лишається відсутність власного житла. Зайнятість ВПО поволі зростає, проте, за даними моніторингу за червень 2019 р., становить 46%, що на дев'ять відсоткових пунктів менше, ніж для населення України в цілому⁶.

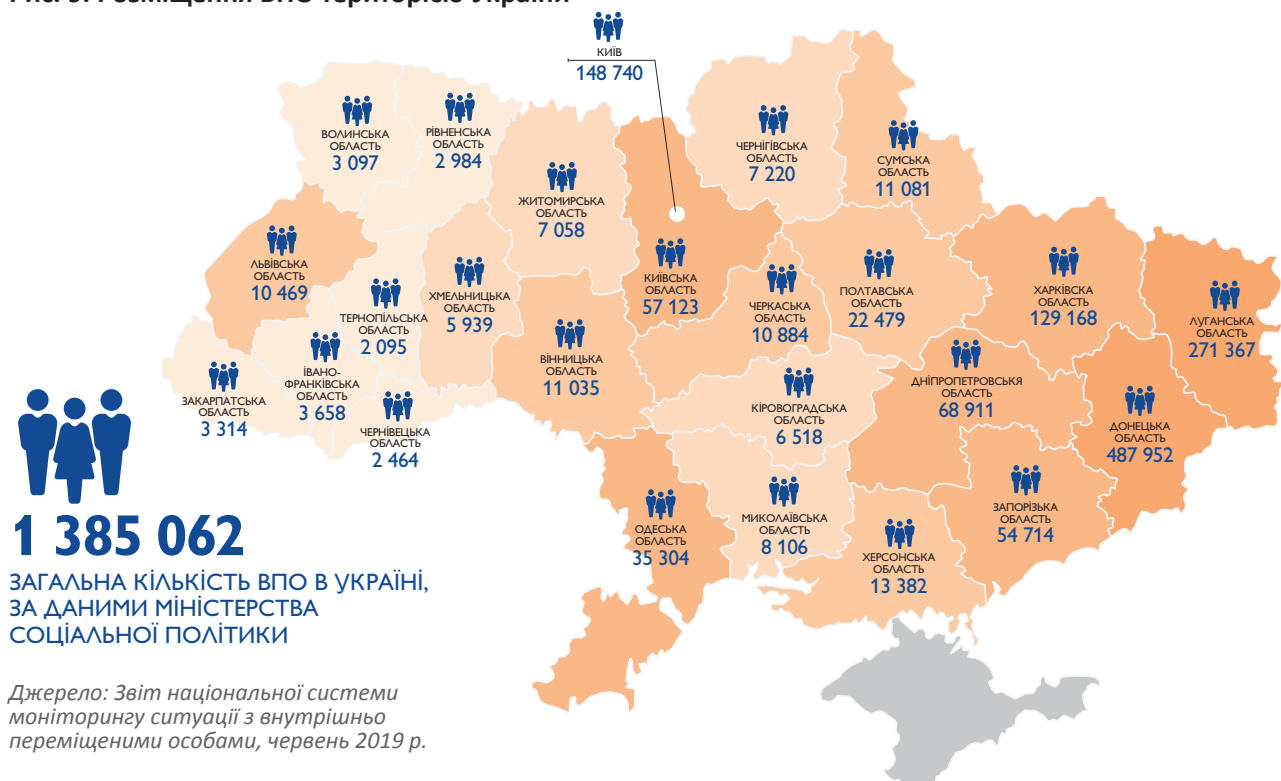
3 Українське суспільство: міграційний вимір. – К., Національна академія наук України, 2018. – С.151.

4 Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 5 (19). – К., 2018. – С.495.

5 Із березня 2016 р. МОМ проводить щоквартальне опитування близько двох з половиною тисяч ВПО шляхом особистого та понад 4 тис. телефонного інтерв'ю.

6 Звіт національної системи моніторингу ситуації з внутрішньо переміщеними особами. Червень 2019 р. http://iom.org.ua/sites/default/files/nms_round_14_ukr_web.pdf

Рис. 9. Розміщення ВПО територією України

Ці обставини є найбільшою перешкодою інтеграції ВПО в місцях переселення. Водночас опитування свідчать, що стабільно зростає частка ВПО, які не мають наміру повернутися до місць попереднього проживання навіть після завершення конфлікту. У червні 2019 р. таких було 34%.

Наміри виїхати за кордон не є поширеними серед ВПО, передусім внаслідок демографічного складу цієї категорії населення – висока частка людей старшого віку, сімей з дітьми. Під час опитування в червні 2019 р. лише 1% респондентів заявили, що знайшли роботу за кордо-

ном та невдовзі виїдуть з країни, ще 5% повідомили про свій намір шукати роботу в іншій державі.

Разом із тим, міграційні наміри населення постраждалих від конфлікту Донецької та Луганської областей зростають, передусім серед молоді⁷.

7 Міграція у східній Україні: негативні тренди міграції у Донецькій та Луганській областях. https://www.scoreforpeace.org/files/publication/pub_file/Migration2018_UA.pdf

III. МІГРАЦІЯ З УКРАЇНИ

3.1. Зростання міжнародної мобільності населення

Інтенсифікації транскордонної мобільності населення сприяло набуття Україною у червні 2017 р. безвізового режиму поїздок до ЄС. Із червня 2017 по червень 2019 прикордонники зафіксували 42,6 млн перетинів громадянами України кордону з ЄС, серед яких 9,2 млн за біометричними паспортами, у т.ч. майже 3 млн без віз. Протягом другого року безвізу (червень 2018 – червень 2019) у безвізовому порядку громадяни України здійснили 2,35 млн поїздок до ЄС, що у 4,2 раза більше, ніж протягом першого року його дії (червень 2017 – червень 2018)⁸.

За даними соціологічного моніторингу, який щорічно проводиться Інститутом соціології Національної академії наук, лише протягом року дії безвізу скористалися можливістю відвідати країни ЄС 18% дорослого населення, у т.ч. 7,6% подорожували, 5,4% відвідували друзів чи родичів, 4,7% шукали роботу, 0,5% виїздили на навчання, 1,1% відвідували професійні заходи (виставки, конференції). Найчастіше без віз подорожувала Європою молодь до 30 років, особи з вищою освітою. Удвічі частіше, ніж в цілому по Україні, без віз виїздили за кордон мешканці Західної України⁹.

Міграційна присутність українців в Європі зростає. За даними Євростату, кількість чинних на кінець року дозволів на перебування громадян України на території ЄС-28 протягом останнього десятиліття

подвоїлася і становила у 2018 р. близько 1,2 млн (Рис. 10). Найбільше українців проживали в Польщі (442 тис.), Італії (234 тис.), Чехії (132 тис.), Німеччині (121 тис.) та Іспанії (92 тис.).

Кількість уперше оформлених дозволів на перебування, що швидко зростала в 2013–2017 роках, у 2018 р. зменшилася, однак лишається найбільшою в порівнянні з іншими країнами походження мігрантів – 527 тис. Переважна більшість із них (78%) видана в Польщі. Майже 90% цих дозволів короткострокові (3–12 місяців), видані у зв'язку з виконанням оплачуваної роботи (65%).

Рис. 10. Кількість вперше оформлених та чинних на кінець року дозволів на перебування громадян України в країнах ЄС, тис.

Джерело: Eurostat: Asylum and Managed Migration, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/database>

3.2. Трудова міграція

Основна причина трудової міграції українців за кордон полягає у труднощах із пошуком гідно оплачуваної роботи на батьківщині. Упродовж останніх п'яти років економічні чинники міграції посилюються політичними та безпековими, що й привело до

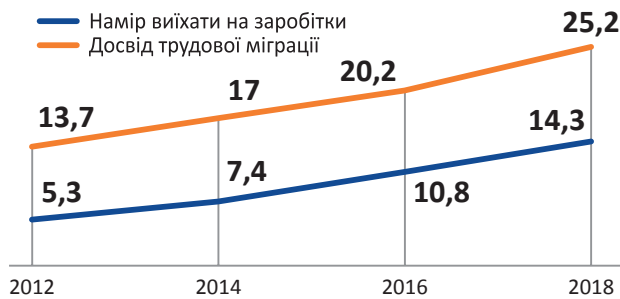
8 За два роки безвізу українці понад 40 млн разів відвідали ЄС | Українська правда <https://www.pravda.com.ua/news/2019/06/11/7217754/>

9 Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. - Вип. 5 (19). - К., 2018.

швидкого зростання міграційних настроїв населення та інтенсивності міграції.

За даними соціологічного моніторингу, який щорічно проводиться Інститутом соціології НАНУ, на запитання, чи маєте ви або хтось із членів вашої сім'ї досвід тимчасової роботи за кордоном, у 2012 р. ствердно відповіли 13,7% опитаних, а в 2018 р. – 25,2%. Водночас свій намір найближчим часом виїхати на роботу за кордон у 2014 р. висловили 7,4%, а в 2018 р. – вдвічі більше – 14,3% (рис.11).

Рис. 11. Відповідь на запитання щодо намірів виїхати на роботу за кордон та щодо досвіду трудової міграції як особистого, так і членів сім'ї, %

Джерело: Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 5 (19). – К., 2018.

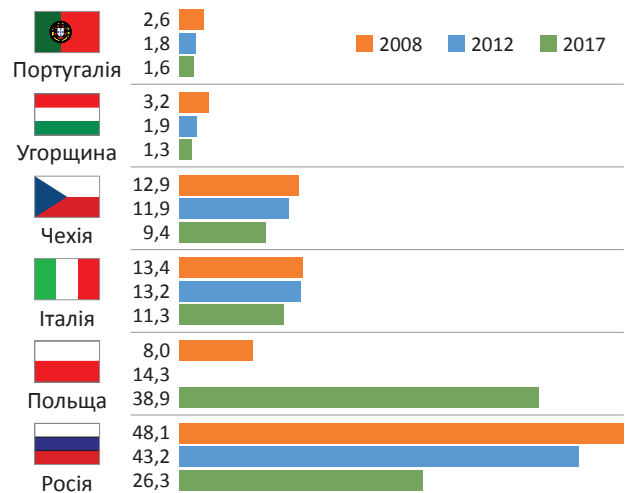
Із метою оцінки масштабів та вивчення характеристик трудової міграції українців за кордон Державна служба статистики України в 2008, 2012 і 2017 рр.¹⁰ проводила масштабні опитування населення (понад 20 тис. домогосподарств). Відповідно до отриманих даних, хоча б раз виїздили за кордон з метою заробітку протягом 2,5 років до опитування або працювали за кордоном на момент його проведення у 2008 р. 1,5 млн осіб, тобто 5,1% працездатного населення, у 2012 р. – 1,2 млн, 3,4% громадян у віці 15–70 років, у 2017 р. – 1,3 млн, 4,5% населення відповідного віку (без урахування населення неконтрольованих Урядом територій).

10 Зовнішня трудова міграція населення України/ Український центр соціальних реформ. Державний комітет статистики України. – К., 2009. – 118 с.; Звіт щодо організації проведення, методології та результатів модульного вибіркового обстеження з питань трудової міграції в Україні. – К.: Міжнародна організація праці, Державна служба статистики України, Інститут демографії та соціальних досліджень НАНУ, 2012. – 96 с.; Зовнішня трудова міграція (за результатами модульного вибіркового обстеження). Статистичний бюлетень. – К.: Державна служба статистики України, 2017. – 36 с.

Ці дослідження, однак, не могли охопити мігрантів, які виїхали всією сім'єю. Не враховувалися також маятникові прикордонні мігранти. У зв'язку з цим реальна кількість трудових мігрантів є більшою. На думку фахівців, найбільш вірогідною оцінкою чисельності одночасно працюючих за кордоном українців є 3 млн¹¹.

Країнами призначення для трудових мігрантів з України є передусім сусідні країни (Росія, Польща, Чехія), а також країни Південної Європи (Італія, Іспанія, Португалія) (рис.12). Порівняння даних трьох досліджень Держстату демонструє переорієнтацію міграційного потоку з раніше панівного східного напрямку, на Росію, на західний (ЄС), передовсім на Польщу.

Рис. 12. Країни призначення трудових мігрантів за даними обстежень Держстату, %

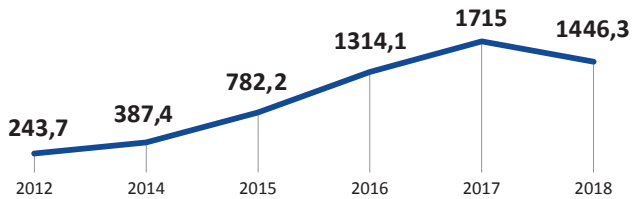
Джерело: Держстат

Перетворенню Польщі на основну країну призначення трудових мігрантів з України сприяв введений у Польщі 2008 р. порядок, згідно з яким українці можуть працювати 6 місяців протягом календарного року без оформлення дозволу на працевлаштування, а лише за заявою працедавця, зареєстрованою місцевою владою (рис.13). Кількість українців, одноментно зайнятих у польській економіці, оцінюється у 900 тис. осіб. За оцінками Національного банку Польщі, вони забезпечили 11% зростання ВВП країни протягом останніх п'яти років¹².

11 Лібанова Е.М. Зовнішні трудові міграції українців: масштаби, причини, наслідки // Демографія та соціальна економіка. – 2018. - № 2(33).

12 Ukrainian immigrants add 11% of Polish GDP growth. <https://notesfrompoland.com/2019/10/31/ukrainian-immigrants-add-11-of-polish-gdp-growth/>

Рис. 13. Кількість зареєстрованих заяв польських працевлаштувачів про намір працевлаштувати громадянина України в 2012–2018 рр., тис.

Джерело: Міністерство сім'ї, праці та соціальної політики Республіки Польща, <https://archiwum.mpips.gov.pl/analizy-i-raporty/cudzoziemcy-pracujacy-w-polsce-statystyki/>

За даними Держстату, близько 70% мігрантів є мешканцями західноукраїнських областей. Проте участь у міграції населення центру, півдня та сходу країни поступово зростає.

Дві третини мігрантів – чоловіки. Більшість має середню освіту (64% за даними дослідження Держстату 2017 р.). Проте частка осіб з вищою і неповною вищою освітою зростає (33,5% в 2017 р. проти 30,5% в 2012 р.).

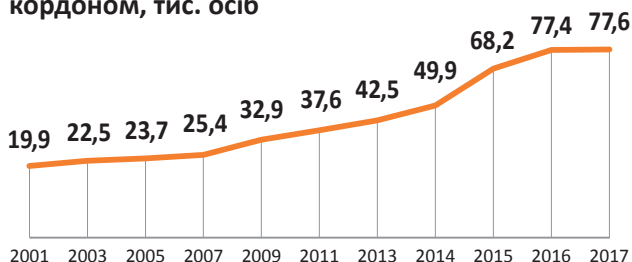
Головні сфери зайнятості мігрантів за кордоном – будівництво (чоловіки) та домашнє господарство (жінки). Водночас зростає зайнятість у промисловості.

Найпоширенішою моделлю міграційної поведінки є тимчасова, циркулярна міграція. За даними Держстату, тривалість 57% поїздок на заробітки не перевищує трьох місяців.

3.3. Освітня міграція

За даними ЮНЕСКО, кількість українських студентів за кордоном стабільно зростала, а після 2013 року вона майже подвоїлася і сягнула 77,6 тис. (Рис. 14). Із стабілізацією ситуації в країні цей процес загальмувався.

Рис. 14. Кількість українських студентів за кордоном, тис. осіб

Джерело: UNESCO. Education: Inbound internationally mobile students by country of origin, <http://data.uis.unesco.org/Index.aspx?queryid=171#>

Найбільше українських студентів у 2017 р. навчалися в Польщі – 34,7 тис. Кількість українських студентів у Росії зменшилася, проте лишалася доволі високою – 15,3 тис. На третьому місці за кількістю студентів-українців – Німеччина (6,1 тис.).

Прагнення отримати освіту за кордоном часто пов'язано з бажанням молодих людей відкрити собі шлях на міжнародний ринок праці. За даними опитування понад 1 000 українців, які навчаються в Польщі, проведеного через інтернет у 2018 р., лише 6% із них після завершення навчання мали намір повернутися в Україну¹³.

Наростання освітньої міграції опосередковано підтверджує також факт об'єднання сімей українських трудових мігрантів у країнах їхнього перебування. Саме з цим, вірогідно, пов'язане стрімке зростання кількості українських студентів в країнах, де внаслідок трудової міграції сформувалися численні українські діаспори. Наприклад, у 2000 р. в італійських вузах навчалися лише 40 українців, а в 2017 р. – 2,8 тис., або в 70 разів більше.

3.4. Шукачі притулку

У результаті анексії Криму та військових дій на Донбасі в 2014–2015 рр. виник потік не лише внутрішньої, а й зовнішньої вимушеної міграції. Кількість клопотань про притулок, поданих громадянами України в європейських державах, у 2015 р. перевищила 22 тис., що було в понад 20 разів більше, ніж 2013 р. (Рис. 15). У наступні роки кількість поданих клопотань поступово зменшувалася і становила в 2018 р. 10,2 тис., що пов'язано з певною стабілізацією ситуації в країні. Найбільше клопотань про притулок було подано в країнах ЄС, де перебувають численні трудові мігранти з України.

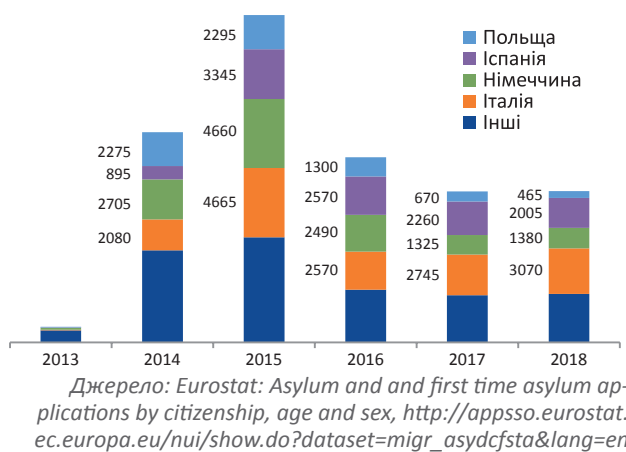
Унаслідок географічної близькості, родинних зв'язків, проросійської орієнтації частини мешканців Донецької та Луганської областей значна частина вимушених мігрантів виїхала до Російської Федерації. У 2015 р. на її території було зареєстровано 2,5 млн громадян України, або майже на мільйон більше, ніж на 1 січня 2014 р.¹⁴ На 1 січня 2016 р. в РФ перебували 311 тис. громадян України, які користувалися тимчасовим притулком.

13 Українське студентство в Польщі: політика залучення, інтеграції та мотивації і плани студентства. <https://cedos.org.ua/en/articles/ukrainski-studenty-v-polshchi-polityky-zaluchennia-intehratsii-ta-motyatsiia-i-plany-studentiv>

14 Сведения в отношении иностранных граждан, находящихся на территории РФ. http://www.fms.gov.ru/about/activity/stats/Statistics/Svedeniya_v_otnoshenii_inostrannih_grazhd

На середину 2019 р. таких було 60 тис. Їхня кількість зменшилася внаслідок як повернення до місць попереднього проживання, так і набуття дозволів на проживання в Росії. Протягом 2014–2018 рр. 265,8 тис. громадян України стали учасниками програми з добровільного переселення до РФ (32,8% усіх учасників), більшість із них клопоталися про участь у програмі вже перебуваючи на території Росії.

Рис. 15. Кількість клопотань про притулок, поданих громадянами України в ЄС-28

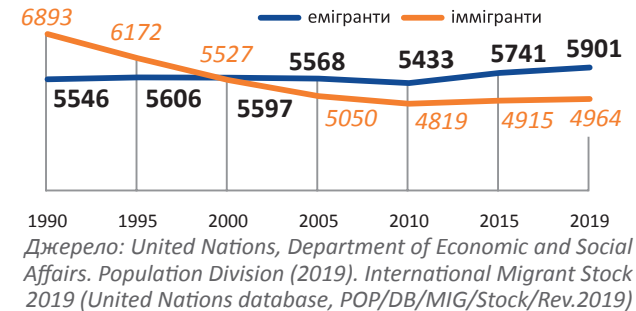

3.5. Еміграція та українська діаспора

Унаслідок чотирьох хвиль еміграції, економічної, політичної, а також репресивної, що була важливим інструментом упокорення недоволених за часів радянського тоталітарного режиму, за кордоном сформувалася численна українська діаспора, зокрема в Росії (1,9 млн осіб, які вважають себе українцями, за переписом 2010 р.), Канаді (близько 1,4 млн за даними 2016 р.), США (977,5 тис. осіб українського походження в першому, другому та третьому поколіннях за даними 2015 р.), Молдові (282 тис. за даними перепису 2014 р. без Придністров'я), Казахстані (271 тис. за оцінками станом на 1 січня 2019).

За підрахунками Департаменту з народонаселення ООН, які формуються на основі даних переписів та демографічної статистики країн-членів, кількість емігрантів, тобто людей, які народилися в Україні, проте проживають в інших країнах світу, станом на 2019 рік становила майже 6 млн осіб, тоді як іммігрантів, тобто мешканців України, які народилися поза її межами, – близько 5 млн (Рис. 16).

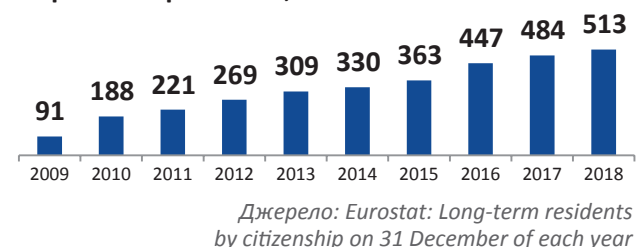
Рис. 16. Кількість емігрантів з України та іммігрантів, які проживають на її території, тис. осіб

Більшість емігрантів проживають на території пост-радянських держав і здійснили переїзд ще до розпаду СРСР, тобто були на той момент внутрішніми мігрантами. Водночас кількість емігрантів з України зростає в основних країнах призначення трудових мігрантів, оскільки частина тимчасової трудової міграції трансформується на постійну. Якщо в 1990 р. в Чехії було 8 тис. іммігрантів з України, то в 2019 р. – 110 тис., тобто в 22 рази більше. Для Іспанії ці показники становлять 403 особи та 94,3 тис., тобто в 233 рази більше, а для Італії – 206 осіб та 246,4 тис., тобто в 1000 разів більше¹⁵.

За даними Євростату, швидко збільшується кількість громадян України, які мають в ЄС статус довготривалого мігранта (Рис. 17). Дедалі більше українців набувають громадянства країн перебування. Лише в 2017 р. 3,4 тис. було натуралізовано в Німеччині, 2,7 тис. – в Італії, 2,4 тис. – в Польщі, близько 2 тис. в Португалії, 1,2 тис. в Чехії¹⁶.

Рис. 17. Чисельність громадян України, які мають статус довготривалого мігранта в країнах ЄС, тис. осіб

15 United Nations, Department of Economic and Social Affairs. Population Division (2019). International Migrant Stock 2019 (United Nations database, POP/DB/MIG/Stock/Rev.2019).

16 Eurostat – Data Explorer. – <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

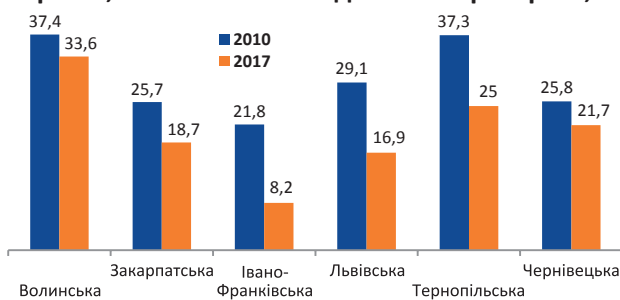
IV. МІГРАЦІЯ ТА РОЗВИТОК

4.1. Вплив міграції на Україну

Вплив міграції на Україну багатогранний. Вона посилює загрозу депопуляції, призводить до втрати частини трудового та інтелектуального потенціалу і тим самим може перетворитися на чинник гальмування економічного розвитку. Уже сьогодні спостерігається дефіцит працівників практично за всіма видами діяльності, передусім у будівництві (про це повідомляла половина опитаних будівельних компаній) та промисловості¹⁷.

Водночас, за підрахунками вчених, за відсутності міграції безробіття в Україні було б на 36,7% вищим¹⁸. Робота за кордоном є джерелом важливого і виробничого, і життєвого досвіду. Завдяки закордонним заробіткам покращується якість життя домогосподарств мігрантів. Так, хоча в цілому по Україні в 2010–2017 роках відносний показник бідності (менше від 75% медіанних сукупних витрат) збільшився, у західних регіонах, де трудова міграція за кордон найпоширеніша, він скоротився (Рис. 18). Збільшення споживчого попиту може сприяти економічному розвитку.

Рис. 18. Рівень бідності в західних областях України, визначений за відносним критерієм, %

Джерело: Українське суспільство: міграційний вимір. Національна доповідь. – К., 2019. – С.45.

4.2. Перекази трудових мігрантів в Україну

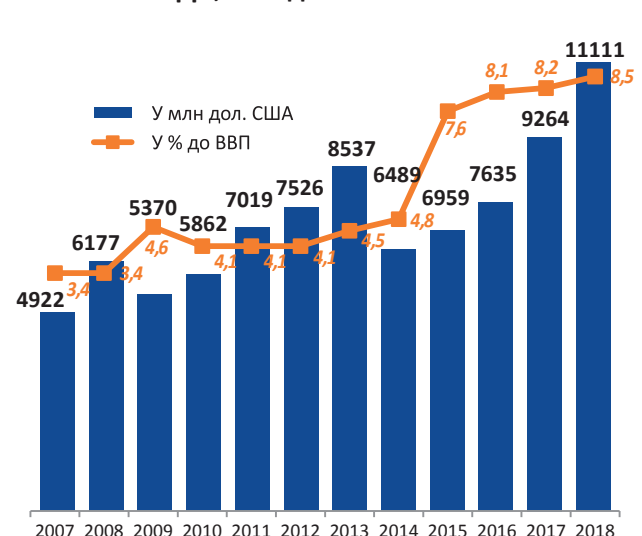
За даними Національного банку України, який обраховує обсяги приватних переказів при розрахунку платіжного балансу країни, вони стабільно зроста-

ли (за винятком періоду світової фінансово-економічної кризи) і в 2013 р. перевищили 8,5 млрд дол. США. Однак у 2014 сума переказів суттєво скоротилася (на 24%), що було наслідком безпеково-політичних та економічних негараздів в Україні, а також кризи її фінансової системи. Певне покращення внутрішньої ситуації, а також інтенсифікація трудової міграції за кордон зумовили відновлення зростання сум приватних переказів (Рис. 19), які в 2018 р. сягнули 11,1 млрд дол. США, що відповідає 8,5% ВВП країни. Сума переказів більш ніж учетверо перевищила суму прямих іноземних інвестицій.

Якщо раніше основною країною походження переказів була Росія, звідки надходила третина всіх переказів, то протягом останніх п'яти років частка Росії скорочувалася і в 2018 р. становила менше за 10% (1,09 млрд дол. США). Натомість з Польщі в 2018 р. в Україну надійшло 32,8% всіх переказів (3,6 млрд дол. США). Майже вдвічі зросли у порівнянні з попереднім роком обсяги переказів з Чехії (7,6% всіх переказів, або 846 млн дол. США).

Неформальними каналами, тобто у спосіб передавання готівки чи матеріальних цінностей від одного домогосподарства до іншого, в 2013 р. в Україну надійшло 14% всіх переказів, а в 2018 р. – майже половина.

Рис. 19. Приватні перекази в Україну в 2007–2018 рр., млн дол. США

Джерело: Національний банк України, <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=19208355>

17 Інфляційний звіт. НБУ, липень 2019 року https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=99977784&cat_id=742185

18 Позняк А.В. Трудовая эмиграция в Украине как фактор развития рынка труда. - <http://www.demoscope.ru/weekly/2010/0405/analit05.php>

V. МІГРАЦІЯ В УКРАЇНУ

Для постійного проживання в Україні іноземцям необхідно отримати дозвіл на імміграцію. Щорічно оформлювалося 22–25 тис. таких дозволів, проте після 2014 р. їх кількість скоротилася і в 2019 р. становила лише 14,2 тис. У країні постійно проживають 285 тис. іноземців, або менше 0,7% населення (Рис. 20).

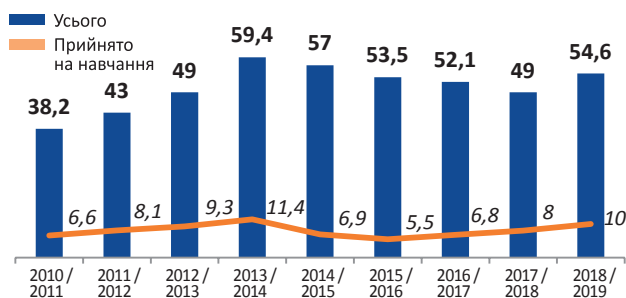
Рис. 20. Кількість іноземців, які постійно проживають в Україні, та виданих дозволів на імміграцію, тис. осіб

Джерело: Державна міграційна служба України

Частина іноземців перебуває в Україні тимчасово, на 31 грудня 2019 р. їх нараховувалося 133 тис. Переважно це студенти українських вузів та тимчасові працівники. Після обумовленого складною безпековою та економічною ситуацією спаду, чисельність іноземних студентів у вищих навчальних закладах країни знову почала зростати і в 2018/2019 навчальному році становила майже 55 тис. (Рис. 21). Більшість із них були громадянами Індії (19,7%), Марокко (9,9%), Азербайджану (8,2%) та Таджикистану (5,3%). Найпопулярнішою є медична та фармакологічна освіта.

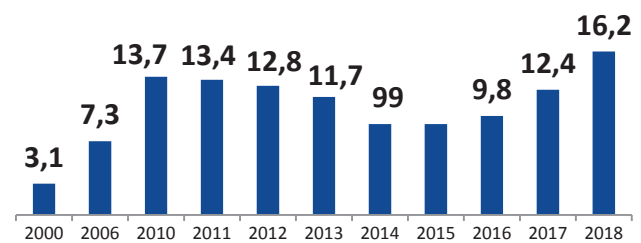
Рис. 21. Іноземні студенти у вишах України, тис. осіб

Джерело: Держстат, http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publosvita_u.htm

Державна служба зайнятості, що видає дозволи на працевлаштування іноземців, облікувала в 2018 р. 16 тис. іноземних працівників (Рис. 22). Трудові іммігранти – це переважно керівники та менеджери, зайняті у сфері торгівлі та ремонту, промисловості, інформації та телекомунікації. Найчисельнішими в 2018 р. серед них були громадяни Туреччини (близько 3 тис.), Російської Федерації (1,6 тис.), Китаю та Білорусі (по близько 1 тис.).

Рис. 22. Кількість іноземців, як тимчасово працювали в Україні за наявності дозволу на працевлаштування, на кінець року, тис. осіб

Джерело: Міністерство соціальної політики України

Ще однією групою іноземців в Україні є біженці та особи, яким надано додатковий захист. На грудень 2019 р. в країні проживали 2 096 іноземців з відповідним статусом. Переважно це вихідці з Афганістану (985 осіб) та Сирії (446 осіб), а також з деяких країн СНД, зокрема Вірменії (188 осіб) та Російської Федерації (135 осіб). Протягом 2019 року було подано 1 443 клопотання про міжнародний захист, прийнято 93 рішення про надання статусу біженця або додаткового захисту (Рис. 23).

Рис. 23. Чисельність клопотань про міжнародний захист та прийнятих позитивних рішень (за 2014–2019 рр. статус біженця та додатковий захист разом)

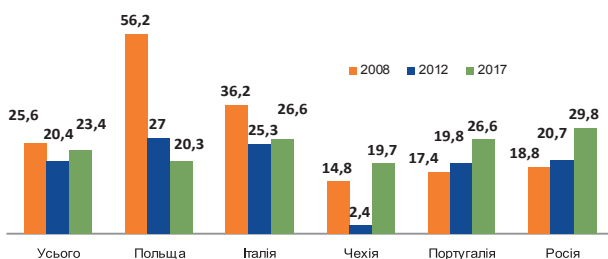
Джерело: Державна міграційна служба України

VI. НЕВРЕГУЛЬОВАНА МІГРАЦІЯ

Неврегульована міграція актуальна для України у двох вимірах. По-перше, певна частина громадян України, які виїжджають на заробітки за кордон, перебувають там або займаються оплачуваною діяльністю без належних дозволів та документів. По-друге, територія України використовується для незаконного транзиту до європейських країн.

За даними дослідження Держстату щодо трудової міграції 2017 року, майже кожний четвертий трудовий мігрант працював за кордоном, не маючи жодного правового статусу або маючи лише туристичну візу, що на три відсоткові пункти більше, ніж у 2008 р. (Рис. 25).

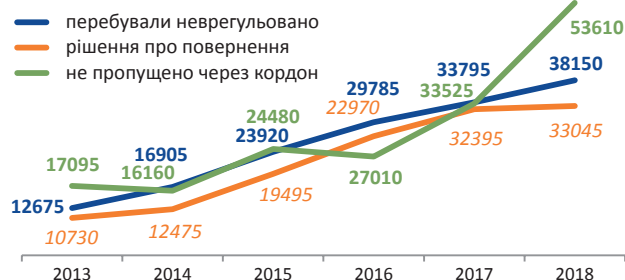
Рис. 24. Трудові мігранти без врегульованого статусу (у т. ч. ті, які працювали, маючи туристичні візи) за даними обстежень Держстату України 2008, 2012, 2017 рр., %

Джерело: Держстат

Загострення проблеми підтверджують також і дані європейських країн щодо громадян України, які є порушниками міграційного законодавства країн перебування (Рис. 25.).

Рис. 25. Кількість виявлених на території ЄС громадян України з неврегульованим статусом, тих, щодо яких прийнято рішення про повернення, та не пропущених на територію ЄС, осіб

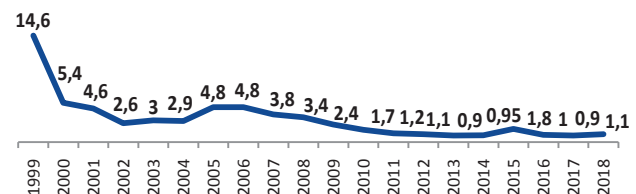

Джерело: Eurostat: Enforcement of migration legislation, ec.europa.eu/eurostat/web/asylum-and-managed-migration/data/database

Разом із тим, відповідно до даних кількох хвиль досліджень щодо міграції та торгівлі людьми, проведених на замовлення МОМ, після подвоєння в роки кризи частки мігрантів, працевлаштованих за кордоном неофіційно, в 2019 р. у порівнянні з 2017 р. вона зменшилася на десять відсоткових пунктів і стабілізувалася на докризовому рівні, становлячи одну третину від загальної кількості українців, що працювали за кордоном на момент дослідження¹⁹.

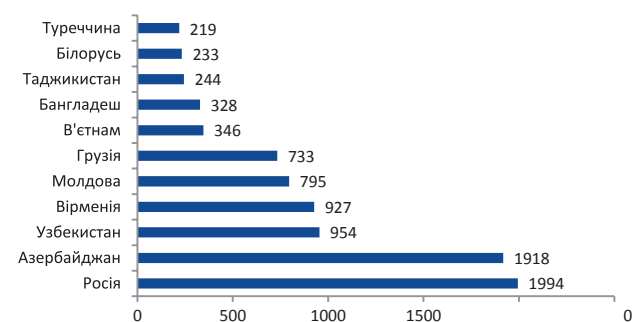
Актуальною, хоча й контрольованою, залишалася проблема неврегульованої міграції іноземців в та через Україну. У 2018 р. при спробі нелегального перетину державного кордону затримано 1,1 тис. осіб, на території України виявлено 11,1 тис. мігрантів з неврегульованим статусом, 92% з них – порушники строків перебування (Рис. 26, 27).

Рис. 26. Кількість мігрантів з неврегульованим статусом, затриманих за незаконний перетин державного кордону, тис. осіб

Джерело: Державна прикордонна служба України

Рис. 27. Кількість мігрантів з неврегульованим статусом, виявлених Державною міграційною службою на території України в 2018 р., за країною громадянства, осіб

Джерело: Державна міграційна служба

19 Дослідження торгівлі людьми: Білорусь, Грузія, Молдова, Україна

VII. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ

Україна є країною походження, транзиту та призначення в торгівлі чоловіками, жінками й дітьми. Зростає також проблема внутрішньої торгівлі людьми.

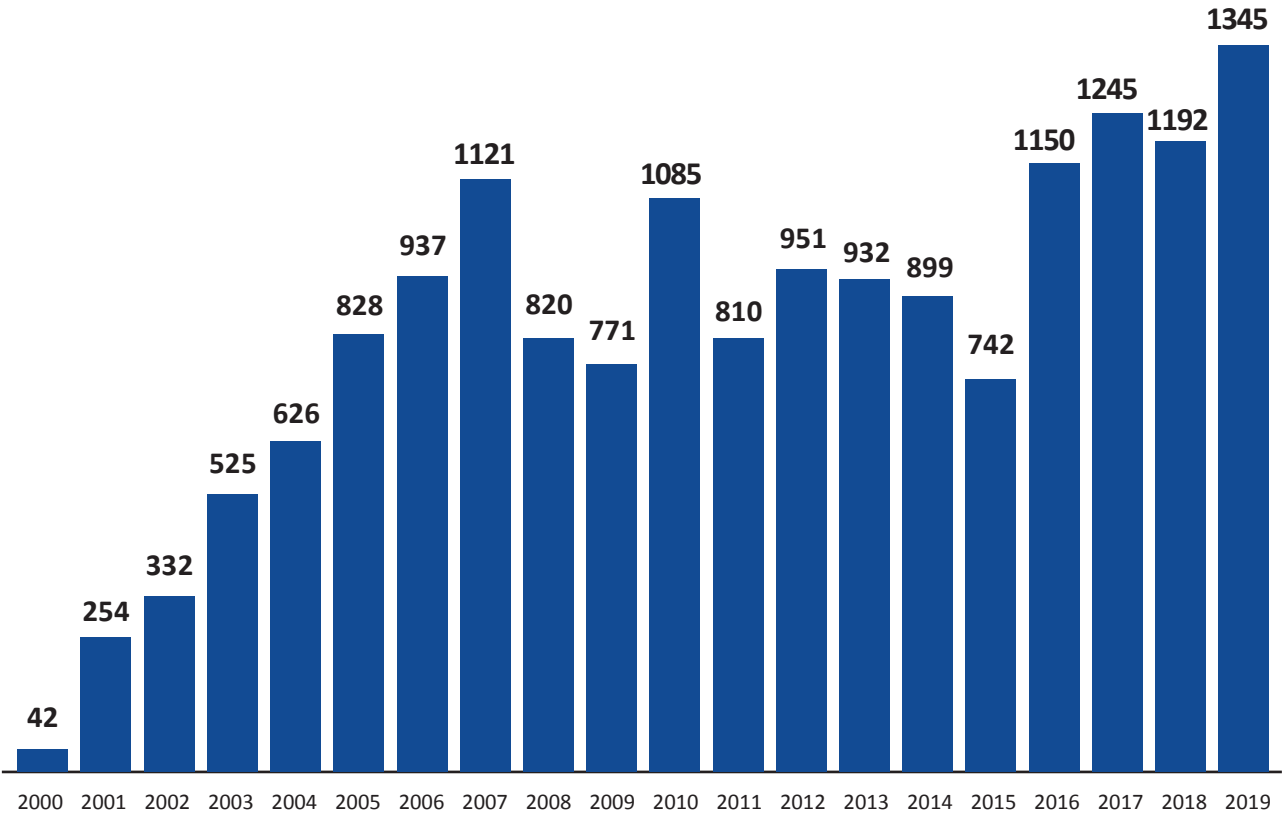
За оцінками, сформованими на основі результатів періодичних досліджень з питань міграції та торгівлі людьми, що проводилися на замовлення MOM, за період з 1991 р. від торгівлі людьми могли постраждати 260 тис. українців.

Представництво MOM в Україні надає допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми, з 2000 р. Із січня 2000 р. по грудень 2019 р. комплекс-

ну реінтеграційну допомогу, зокрема юридичну, медичну, психологічну, фінансову, освітню тощо, отримали 16 607 постраждалих особи (рис. 28).

Про посилення ризиків торгівлі людьми на тлі активізації трудової міграції свідчать як дані MOM, так і дані державних органів щодо кількості виявлених злочинів та кримінальних справ, за якими винесено судові рішення, а також кількості осіб, яким офіційно надано статус постраждалих від торгівлі людьми відповідно до Закону України «Про протидію торгівлі людьми» (табл. 1,2).

Рис. 28. Кількість постраждалих осіб, яким було надано допомогу MOM (2000—2019 рр.)

Таблиця 1. Кількість злочинів, що були зареєстровані МВС України, та кількість кримінальних справ з винесенням вироку судами України за ст. 149 (раніше ст. 124-1) КК України з 1998 по 2019 р.

Рік	1998–2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Кількість зареєстрованих злочинів	2,624	257	197	162	130	109	111	115	346	291	306
Кількість вироків (ст. 149)	489	85	106	96	64	29	23	28	23	29	36

Джерела: Державна судова адміністрація України, МВС України

Таблиця 2. Офіційний статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми (вересень 2012 р. — 2019 рр.)

Рік	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Всього
Кількість статусів	13	41	27	83	110	198	221	135	878

Джерело: Міністерство соціальної політики України

Серед отримувачів допомоги МОМ переважають особи, які зазнали трудової експлуатації, – 90% і більше протягом останніх семи років поспіль. Понад половина постраждалих – чоловіки.

Половина отримувачів допомоги МОМ у 2002–2019 рр. постраждали від торгівлі людьми в Росії, близько 14% – у Польщі, 8% – у Туреччині. Постраждали в межах України становили 8%. Частка постраждалих в РФ поступово зменшується, в країнах ЄС, навпаки,

зростає, що відповідає зміні в напрямках потоків трудових мігрантів.

Переважну більшість постраждалих було втягнуто в ситуацію торгівлі людьми ще на батьківщині через особисті контакти. Проте почастишали випадки потрапляння українців в ситуацію торгівлі людьми вже під час перебування за кордоном (за даними МОМ, 17% виявлених випадків у січні – червні 2019 р., 19% у 2018 р., 12% у 2017 р., проти 3% у 2016 р.).

VIII. УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЄЮ

Основні права у сфері міграції закріплені в Конституції України і полягають у свободі пересування, недискримінації та рівності перед законом. Міграційне законодавство складається із законів «Про громадянство України», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання», «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», «Про зовнішню трудову міграцію», «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства», «Про імміграцію», «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», «Про закордонних українців», «Про запобігання торгівлі людьми», «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», а також низки нормативно-правових актів, затверджених Урядом. Серед них – Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року (2017)²⁰, де сформульовані основні цілі міграційної політики держави та шляхи їх досягнення.

Основоположні міжнародно-правові документи щодо захисту прав людини, зокрема Загальна декларація прав людини, яку Україна підписала як одна з держав – засновниць ООН, Міжнародні пакти про громадянські та політичні права та про соці-

альні і економічні права, Європейська конвенція з прав людини, що стала частиною законодавства в 1997 р., покликані забезпечувати права всіх людей, у т. ч. й мігрантів. Безпосередньо у сфері міграції Україна є стороною міжнародних багатосторонніх та двосторонніх угод, зокрема Женевської конвенції про статус біженців, протоколів проти незаконного ввозу мігрантів та торгівлі людьми до Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Європейської конвенції про правовий статус трудящих мігрантів, Конвенції СНД про правовий статус трудящих мігрантів та членів їхніх сімей.

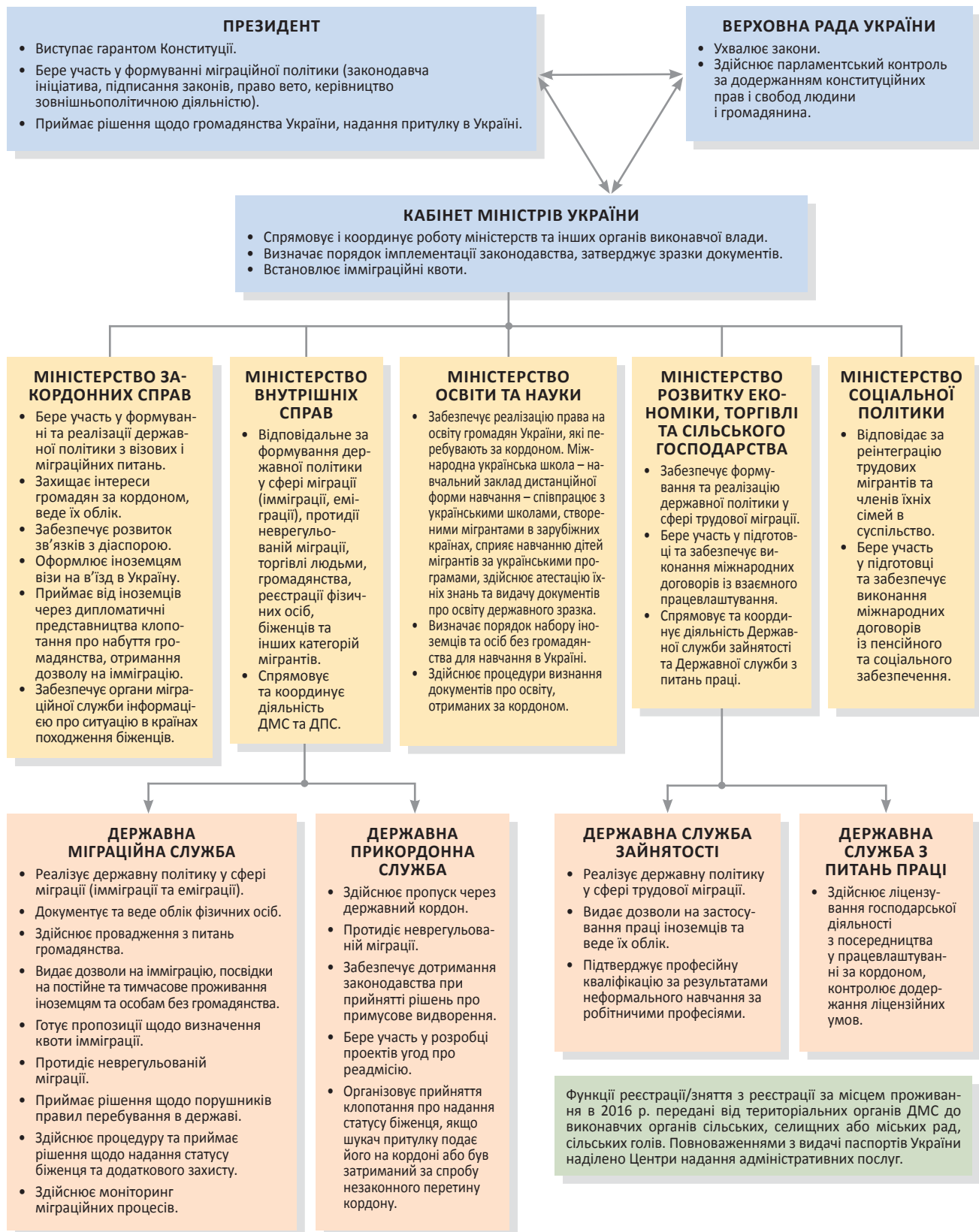
Підписано двосторонні угоди про працевлаштування (з Іспанією, Польщею, Португалією, країнами Балтії, Ізраїлем, В'єтнамом та деякими пострадянськими державами), а також про пенсійне та соціальне забезпечення (з Іспанією, Польщею, Португалією, Німеччиною, Словаччиною, Чехією, Угорщиною та іншими).

Україна уклала угоду про реадмісію з ЄС (набула чинності 1 січня 2010 р.), має відповідні двосторонні домовленості з низкою держав світу (Білоруссю, Болгарією, Грузією, Данією, В'єтнамом, Ісландією, Латвією, Молдовою, Норвегією, Польщею, Російською Федерацією, Туреччиною, Туркменістаном, Угорщиною, Узбекистаном, Швейцарією).

Функції управління в міграційній сфері виконує низка органів влади та управління (Рис. 29).

20 Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/482-2017-%D1%80>

Рис. 29. Функціональні обов'язки органів влади та управління у сфері міграції

XI. МІГРАЦІЙНА СТАТИСТИКА

В Україні функціонує розвинута система збору інформації про міграцію. Її основними джерелами є поточний облік міграції, перепис населення, обстеження домогосподарств, адміністративні дані. Створено низку державних реєстрів, якими охоплено певні групи населення і які містять дані, що потенційно можуть бути використані для доповнення знань про міграцію. Разом із тим, недоліками даних щодо міграції є їх недостатня співставність не лише з міжнародними даними, а й з адміністративними даними різних відомств, недооблік або подвійний облік мігрантів.

Для забезпечення надійної статистичної та фактологічної бази, необхідної для прийняття належних політичних рішень у сфері міграції, необхідно:

- передбачити блок запитань, пов'язаних з міграцією (постійною, трудовою циркулярною), у переписі населення 2020 р.;
- додати стандартизовані модулі щодо міграції в опитування домогосподарств та робочої сили з метою збору інформації про трудову міграцію

громадян за кордон, реінтеграцію людей, що повертаються, рівень інтеграції іммігрантів;

- забезпечити відповідність міграційних даних, що збираються та оприлюднюються в Україні, рекомендаціям ООН щодо міграційної статистики та показникам, які застосовує Євростат;
- виявляти можливості використання нових джерел статистичної інформації, таких як державні реєстри, що містять дані про населення, великі дані;
- посилити рівень взаємодії між відомствами з метою досягнення співставності адміністративних даних;
- посилити роль Державної служби статистики України щодо координації та методологічної підтримки роботи підрозділів органів виконавчої влади, відповідальних за адміністративні дані у сфері міграції;
- з метою досягнення цих цілей розробити та запровадити комплексну стратегію вдосконалення міграційних даних.

ДЛЯ НОТАТОК

[illegible]

[illegible]

ФОНД
РОЗВИТКУ
MOM

КОНТАКТИ:

 вул. Михайлівська, 8, Київ, Україна, 01001

 +38 044 568 5015

 iomkiev@iom.int

 ukraine.iom.int

 facebook.com/IOMUkraine

 instagram.com/iomukraine